

II. Tárgyalás. a) Egy ismeretlen (eddig nem tárgyalt) ősmonda bemutatása.

Megbeszélése után csoportosítjuk a hún- és magyar mondakör már ismert részeit.

b) A hún-mondakör részei:

1. A hún- és magyar nemzet eredete. (Rege a csodaszarvasról.)

2. A tárnokvölgyi csata. (Keveháza.)

3. Isten kardja.

4. Testvérviszály Attila és Buda között.

5. Attila mennyegzője Ildikóval és halála.

6. Attila temetése.

7. Testvérharc Attila fiai: Csaba és Aladár között.

8. Csaba visszaköltözése az őshazába. (Hadak útja.)

c) A magyar-mondakör nevezetesebb részei:

1. Emese álma, Álmos születése.

2. Álmos tettei, útnak indulás Attila örökéért.

3. A kiewi csata.

4. Álmos eltűnése.

5. Árpád megválasztása. (Vérszerződés.)

6. A fehér ló mondája.

7. Zalán futása és a szeri gyűlés.

8. Botond Bizáncban.

9. Lél és Bulesú elfogatása.

10. Lél kürtje.

c) Az énekmondók. A régi szájhagyományban fennmaradt mondákat énekmondóink őrizték meg, s adták tovább az utókornak. Lant kísérete mellett adták elő ezeket a hősköltevényeket. Utalást találunk róluk a görög Priscos Rhetor írásaiiban. A magyar királyok udvarában is voltak regősök, lantosok, igricek, hegedősök. (Igrici, Regtelök helynevek a Dunántúl.) Az első, kinek nevét ismerjük: Mikó, az utolsó a XVI. században Tinódi Lantos Sebestyén.

III. Összefoglalás.

1942. november 3. hete.

Történelem.

VI. OSZTALY.

A tanítás anyaga: Oroszország nagyhatalommá fejlődése.

Szemléltetés: térképen, arcképek.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Mária Teréziáról tanultak felújítása és számonkérése.

b) Áthajlás. Az elmúlt években szomszédságába kerültünk egy nagy európai államnak, Oroszországnak. Katonáink ott harcolnak most hazánk védelmében az orosz síkságon, messze tőlünk. Mivel úgyszólván egyik szemünknek mindig keletre kell fordulnia, onnan pedig legtöbbször orosz földről tör reánk

a veszedelem (első világháború), foglalkozzunk ennek az államnak újabbkori történetével.

b) Célkitűzés. Beszéljünk ma arról, hogy emelkedett nagyhatalommá Oroszország.

II. Tárgyalás. Előzmények. Oroszországot a XIII. század derekától a mongolok tartották igájuk alatt harmincfél századon át. (Kapcsolás: tatárpusztítás.) A hosszú mongol uralom vitte bele az orosz életbe a nyomasztó elnyomást, mely egyaránt sújtotta a gazdag földbirtokosokat, a parasztokat s a kevészámú iparost. Ez az idő tette otthonossá Oroszországban a kanszukát, a mongol viseletet és a gyilkos hadviseletet.

A mongol megszállás alól III. Iván moszkvai nagyfejedelem szabadította fel az országot a XV. század végén (Mátyás uralkodása végén). Majd megszüntette a kis orosz fejedelemségeket és megalapította az egységes moszkvai-muszka birodalmat.

I. Nagy Péter cár. (1689–1725.) A XVI. század végén kihalt a normann Rurik-uralkodó család, s a Romanov-ház kerítette magához a hatalmat. Ebből a családból származott Nagy Péter cár, aki Oroszországot beállította az európai történelem folyamába.

Mindenekelőtt európai viseletet parancsolt rá népére. Azután iskolákat építtetett s földműveseket és iparosokat telepített országába. Ismételten tanulmányutakat tett Nyugat-Európában s alattvalóit is erre buzdította. Európai mintára szervezte át hadseregét is. Hogy uralmát a vallási életre is kiterjessze, görög keleti egyházának élére a szent színódust (zsinatot) állította s ennek fejévé önmagát tette.

Külpolitikai tekintetben az volt a célja, hogy levegőhöz juttassa óriási szárazföldi birodalmát, vagyis kijáratot nyisson neki a Fekete- és a Keleti-tengerre.

Orosz és svéd háború észak uralmáért (1700–1721.) Ezidőben a Keleti-tenger egész partvidéke Svédországot uralta. Nagy Péternek tehát, ha ki akart jutni a Keleti-tengerre, előbb meg kellett döntenie a svédek balti uralmát. E cél érdekében Dániával és Lengyelországgal szövetségelt.

XII. Károly (1697–1718); a fiatal svéd király azonban nem rettent vissza a rázuduló ellenségtől. Először a dánokat verte le, majd a többszörös orosz erőt szórta szét és megtörte Lengyelországot. E sikerei után Ukrajnába indult, hogy elszakítsa a cártól. Ukrajna népe azonban nem csatlakozott hozzá. Viszont a cár megszállta a Finn-öböl keleti partvidékét, új fővárosként megalapította Szentpétervárt s végül *Poltvánál* valóságoslag megsemmisítette a svéd hadsereget (1709), Károly maga is alig tudott átmenekülni török területre.

Mialatt a hőselkű király tétlenségre volt kárhozható a török birodalomban, régi ellenségei felújították a szövetségü-

ket, sőt Poroszország is a svédek rovására igyekezett terjeszkedni. Ezekre a rossz hírekre XII. Károly Magyarországon keresztül visszatért hazájába s a végső erőfeszítésig állta a szövetségesek közös támadását. Utódja mégis kénytelen volt elfogadni a *nystadi békét*, mely Finnország kivételével minden külföldi birtokától megfosztotta Svédországot (1721). A Kelet-tenger partvidéke Rigától a Lagoda-tóig Oroszországnak jutott, a többi tengerparti birtokon pedig Dánia és Poroszország osztozkodott.

Ezzel Svédország elvesztette, Oroszország viszont megalapította észak- és keleteurópai nagyhatalmát.

II. Katalin cárnő (1762—1796). Nagy Péter után néhány évtizedre III. Péter cár özvegye foglalta el a trónt. Bár német származású volt, mégis egyike lett Oroszország legnemzetibb és legnagyobb uralkodóinak. Mint a felvilágosodás híve, belső uralkodásában Nagy Frigyeszt utánozta és sokat küzdött az orosz elmaradottság ellen. Uralkodását korszakalkotóvá azonban mégsem kormányzása, hanem külpolitikája tette.

Lengyelország felosztása. Lengyelország a magyar Anjouk és a Jagellók korában fénykorát élte. A Jagellók kihalása (1572) után azonban rohamos hanyatlás állott be. A szabad királyválasztás csak két esetben vált Lengyelország javára: Báthory István és Sobieski János megválasztásánál.

Báthory István (1575—1586) Európa nagy katolikus királyai között foglal helyet. Győzelmes háborúkat vívott Moszkvával, utána — a pápák kérelmére — keresztes hadjáratot szándékozott indítani a töröknek Európából való kiverésére. Ezt, tervei szerint, a németnek Magyarországból való kiűzése s a magyar trón elfoglalása követte volna, halála azonban mindent megakadályozott.

Báthory után Bethlen Gábor is foglalkozott a lengyel trón megszerzésének gondolatával. II. Rákóczi György pedig hadat is vezetett érte. A féltékeny cár azonban hűbérését, a krimi tatár kánt küldte ellene, aki az erdélyi sereget elfogta és fogságba hurcolta.

Rákóczi György esete is mutatja, hogy a szabad királyválasztás nem jelenthetett jót magának Lengyelországnak sem. Külső és belső harcok gyengítették az ország erejét és nemzeti erkölceit. A nemesek egyre gyarapították jogaikat; ezek közt a szabad tiltakozás (liberum veto) lehetetlenné tette a törvényhozás munkáját, mert az országgyűlés csak egyhangú határozattal hozhatott törvényt. A bajokat csak növelte a vallási viszálykodás. A nem-katolikus görögkeleti és protestáns kisebbségek II. Frigyes és főként II. Katalin támogatását keresték a többségben lévő katolikusok ellen. Így az ország két részre szakadt: a hazafias katolikus pártra, mely józan reformokra

törekedett, és az oroszbarát diszidensekre, akik II. Katalin támogatásával iparkodtak fenntartani az országrontó maradi alkotmányt.

Katalinnak Lengyelország feletti gyámkodása hamarosan felkeltette a két érdekelt szomszédnak, Poroszországnak és Ausztriának féltékenységét. A tárgyalások eredményeként végül is a három nagyhatalom Lengyelország megcsomkításában egyezett meg egymással (1772). Oroszország zsákmányolt legtöbbet, a Duna- és a Dnyeper-vonaltól keletre eső részt (Fehéroroszországot); Mária Terézia a magyar szentkorona történelmi jogán Galiciát és Ladomériát szerezte meg; II. Frigyes pedig Nyugat-Poroszországot Danzig nélkül. (Danzig a középkorban pomerán-szláv város volt, majd a német lovagrend birtokába jutott s nagyrészt elnémetesedett. Mikor a lengyelek elfoglalták Pomerániát, Danzig is lengyel fennhatóság alá került, de nagy politikai és gazdasági szabadságjogokat engedélyeztek számára. A mostani felosztás után Danzig is néhány évig Poroszország fennhatósága alá került.)

A lengyel nemzet megcsomkítása után sem ismerte fel teendőit. Így nem maradt más hátra, mint az ország teljes és végleges feldarabolása, amely nemsokára be is következett.

II. Katalin török háborúi. A keleti kérdés. A cárnő mélyen behatolt Lengyelország testébe s ugyanakkor Törökországgal is háborút folytatott, hogy útat nyisson országának a Fekete-tengerre. A portával azután úgy egyezett ki, hogy védőjeles Moldva és Oláhország keresztény népeinek s bizonyos többséget élvez a Krimi-félszigeti tatárok fölött. Krimiát utóbb egészen bekebelezte Oroszországba s ezzel a Dnyeszterig, vagyis Beszarábiáig terjesztette Oroszország határait.

Katalin Nagy Péter álmát törekedett végrehajtani és Konstantinápolyt akarta megszerezni, Oroszországnak ez a törekvése azonban nem lehetett közömbös a nagyhatalmak előtt és Konstantinápoly hovatarozásának ügye hovatovább egész Európát foglalkoztató „keleti kérdéssé” duzzadt. Ettől kezdve a keleti kérdés megoldása nagy gondot okozott az európai nagyhatalmaknak. Még az első világháborúnak is az volt egyik főoka, hogy egészen odáig nem sikerült a keleti kérdést kielégítően megoldani.

III. Összefoglalás.

1942. november 1. hete.

Alkotmánytan.

VI. OSZTALY.

A tanítás anyaga: Az állam bírói hatalma.

Nevelési cél: A pártatlan igazságszolgáltatásnak köszönhetjük igaz ügyünk védelmét.